

УДК 159.922.8-042.65

Л. В. Долинська,
кандидат психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної і соціальної психології;
НПУ імені М. П. Драгоманова

Д. С. Поліщук,
аспірантка кафедри психології
НПУ імені М. П. Драгоманова

УСВІДОМЛЕННЯ ПІДЛІТКАМИ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «САМОСТІЙНІСТЬ»

Анотація. В статті досліджено поняття самостійності та розглянуто його тлумачення українськими вченими. Проаналізовано його розуміння сучасними підлітками, а також досліджено усвідомлення меж власної самостійності дітьми протягом підліткового періоду. Визначено рівні розвитку самостійності у підлітків та розкрито основні перешкоди на шляху до її досягнення у підлітковому віці. Встановлено взаємозв'язок самостійності з вольовими якостями. Наголошено на важливості розвитку самостійності, як однієї з центральних умов розвитку особистості.

Ключові слова: самостійність, розвиток самостійності, активність, підлітковий вік.

Abstract. The article explores the concept of independence and considers its interpretation by Ukrainian scholars. Its understanding by modern teenagers is analyzed, and also awareness of limits of own independence by children during the teenage period is investigated. The levels of independence development in adolescents are determined and the main obstacles on the way to its achievement in adolescence are revealed. The relationship between independence and strong-willed qualities has been established. The importance of the development of independence as one of the central conditions for the development of personality is emphasized.

Key words: independence, development of autonomy, activity, adolescence.

Розвиток системи освіти і виховання підростаючої особистості зазнають наразі суттєвих змін. У школі сьогодення важливим є виховання активної, творчої, незалежної особистості, спроможної самотужки знаходити нову інформацію, аналізувати та опрацьовувати її, творчо і нестандартно вирішувати поставлені завдання, долати виклики тощо. Соціально-

особистісне дозрівання підростаючого покоління характеризується самостійністю, незалежністю від дорослого, здатністю використовувати наявний досвід та знання не лише в типових ситуаціях, а й в незнайомій обстановці.

Дослідженню самостійності приділяється належна увага у розвитку науки. Самостійність – це інтегрована особистісна якість, яка проявляється в рішучості, ініціативності, незалежності, розвиненій вольовій сфері, відповідальності тощо. За К.К.Платоновим, це «вольова властивість особистості, яка проявляється в здатності систематизувати, планувати, регулювати і активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні» [4, с. 212].

Українські дослідники розглядали питання розвитку самостійності у дітей шкільного віку [1; 2; 3 та ін.]. Згідно з Г.С.Костюком [2], самостійність у підлітків формується у взаємовідносинах з оточуючими людьми переважно в процесі навчання, яке, при правильній його організації, може не тільки навчити вирішувати внутрішні протиріччя, а й спонукати до їх виникнення. С.Д.Максименко [3] розглядає самостійність як вольову якість, яка проявляється в особистісній критичності, відповідальності за свої вчинки і високоморальності. Також для самостійної людини є характерними творчі прояви – при виникненні складних ситуацій така особистість знаходить нові шляхи їх вирішення. Відповідно до поглядів І.Д.Беха [1], який досліджував самостійність у підлітковому віці, саме цей вік є важливим етапом становлення особистості, який характеризується різноманітними ускладненнями. Оскільки підліток відчуває значну потребу у відокремленні від дорослого і не може повною мірою її задовольняти, виникають певні нестійкості поведінки, має місце немотивована роздратованість та наявні сильні негативні внутрішні переживання. На шляху до здобуття власної самостійності підліток навчається будувати стосунки з оточуючими, відстоювати свою власну життєву позицію. Таким чином, І.Д.Бех зазначає, що самостійність є рушійною силою активності підлітка, яка проявляється через його волю і здатність приймати рішення, робити вибір і відстоювати його.

В рамках нашого дослідження нами була розроблена анкета-опитувальник, яка мала на меті визначити як підлітки усвідомлюють значення поняття «самостійність», необхідність її розвитку, фактори впливу на процес її становлення, а також її межі та відношення до неї оточуючих

дорослих. Анкета включає в себе 13 питань, які допомогли нам розкрити роль батьківства та навчально-виховного процесу як чинників формування досліджуваного феномену у підлітків.

Дослідження проводилось серед учнів 6-9 класу і, таким чином, віковий діапазон дітей охоплює межі від 11 до 15 років. Ми поставили собі за мету дізнатись як сучасні підлітки трактують поняття «самостійність». Таким чином, серед підлітків 11 років пояснення досліджуваного феномену зводились до: «виконувати самостійно домашнє завдання», «бути самостійним та майже не просити допомоги у інших», «самостійно вчитись».

Серед дітей 12-річного віку розуміння терміну «самостійність» було таким: «можливість зробити щось без допомоги інших», «самостійно мислити, приймати рішення», «незалежність від батьків» та навіть траплялось «можливість заробляти гроші».

У дітей 13-літнього віку у відповідях переважає слово «відповідальність», яке використовують при поясненні досліджуваного феномену лише дівчата, а також часто зустрічається відповідь «самостійно робити покупки». Серед інших відповідей трапляються: «виконання своїх обов'язків», знову ж таки виринає важливість матеріального забезпечення «можливість забезпечити себе», «приготувати собі їжу», «не боятись нового».

Підлітки у 14 років ще частіше обирають «відповідальність» у своїх відповідях, а також часто трапляється відповідь «заробляти гроші». Серед інших бачимо «можливість самостійно їздити по місту» як бажання відокремитись від небажаного супроводу, «виконання своїх обов'язків» тощо.

Підлітки, вікові межі яких сягають 15 років, найчастіше дають відповідь на поставлене питання через такі якості як «відповідальність» та «матеріальна незалежність», далі йдуть «здатність самостійно вирішувати проблеми», «здатність самому ставити собі цілі», «приймати рішення для свого майбутнього».

Отже, враховуючи вищенаведені відповіді, самостійними себе вважають 43,16% опитаних підлітків, частково самостійними вважають себе 40% дітей, а залежними від обставин і від батьків є 16,84% підлітків (див. рис.1.).

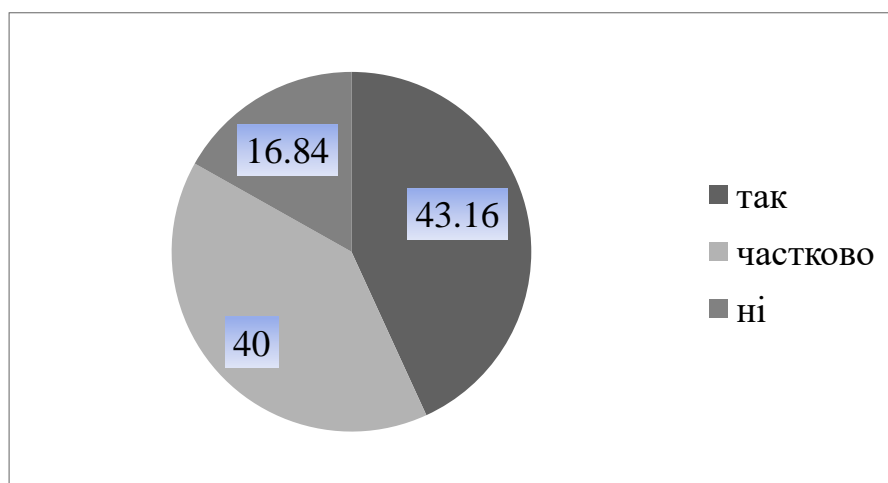

Рис. 1. Усвідомлення підлітками прояву самостійності, у %

Отже, в ході нашого дослідження було встановлено, що діти на початку підліткового віку поняття «самостійність» пов'язують зі шкільною діяльністю, а саме із самостійним виконанням поставлених вчителем завдань. Починаючи з середини підліткового віку діти використовують поняття «відповідальність» при поясненні феномену самостійності, а отже, відтепер вони розуміють, що зобов'язані відповідати за власні слова та дії. З 12-річного віку важливим фактором в усвідомленні себе як самостійної особистості діти відкривають для себе матеріальну незалежність від батьків і на кінець підліткового віку це є одним з провідних критеріїв в оцінці власної незалежності. Щодо обмеження самостійності на кінець підліткового віку діти зазначають, що зазнають тиску з боку батьків з приводу обрання своєї майбутньої професії, тобто у виборі коледжу та спеціальності батьки не надають підліткам місця для прояву самостійності, а нав'язують власну думку.

Таким чином, проведене нами дослідження показало трактування сучасними підлітками поняття самостійність. В ході дослідження було встановлено, що існують три групи самостійності підлітків: самостійні, частково самостійні і залежні. Подальшим напрямком в нашій роботі вважаємо проведення діагностичного дослідження з валідним інструментарієм, який зможе підтвердити або спростувати суб'єктивні відповіді підлітків.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. шк., 1989. 608 с.
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості: Наук. монографія. Київ : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. 256 с.
4. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. Москва : Высш.шк., 1984. 174 с.

УДК 159.925

*Л. В. Долинська,
кандидат психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної і соціальної психології;
НПУ імені М. П. Драгоманова
В. Ю. Роєнко,
аспірантка кафедри психології
НПУ імені М. П. Драгоманова*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню психологічних чинників розвитку соціального інтелекту. Здійснено аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників, огляд емоційного компоненту соціального інтелекту. Означено психологічні чинники, які можуть мати найбільший вплив на розвиток соціального інтелекту у підлітковому віці.*

***Ключові слова:** соціальний інтелект, підлітковий вік, психологічні чинники, розвиток, інтелектуальний розвиток, соціалізація.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of psychological factors in the development of social intelligence. The analysis of external and internal factors, the review of an emotional component of social intelligence is carried out. The psychological factors that can have the greatest influence on the development of social intelligence in adolescence are identified.*

***Keywords:** social intelligence, adolescence, psychological factors, development, intellectual development, socialization.*